

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

सिंहदरबार, काठमाडौं

आर्थिक वर्ष २०८२/८३ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारहरूलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानका आधार सम्बन्धमा प्रदेश सरकारहरूलाई गरिएको सिफारिस।

मिति: २०८१/१२/२५

१. पृष्ठभूमि

तहगत सरकार बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्दै नेपालको संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको रहने व्यवस्था गरेको छ। अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई तीन तह बीचको सहकारिताको एउटा महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा स्विकार गरिएको छ। सङ्घीय प्रणालीलाई गतिशील बनाउने कार्य वित्तीय सङ्घीयताले गर्दछ र यसको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कडीको रूपमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण रहेको हुन्छ। अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत सङ्घीय संरचना भएका मुलुकहरूमा विशिष्ट राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तिका साथै बहुतहगत सरकारहरू बीचमा नीतिगत समन्वय कायम गर्न र सार्वजनिक सेवाको मानक तथा गुणस्तर हासिल गर्न सङ्घ सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई शर्त सहितको वित्तीय अनुदान उपलब्ध गराउने अभ्यास रहेको पाइन्छ। यसका साथै स्थानीय सरकारमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने एवम् प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रम र मानकको स्थानीय सरकार मार्फत कार्यान्वयन गराउने उद्देश्यका साथ प्रदेश तहका सरकारबाट स्थानीय तहका सरकारलाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराइन्छ।

सङ्घीय शासन प्रणाली अवलम्बन गरेका मुलुकहरू समेत अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरणका माध्यमबाट तहगत सरकारको वित्तीय न्यूनता पूर्ति गर्ने र आफ्ना घोषित नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गराउने गरेको पाइन्छ। सोही बमोजिम नेपालको सन्दर्भमा समेत प्रदेश सरकारहरूले आफ्ना घोषित नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन र निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्न प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारहरूलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सक्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ। त्यसरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा एकातर्फ अनुदान वितरणमा समन्यायिकता होस् र अर्कोतर्फ स्थानीय सरकारको स्वायत्ततालाई पनि अक्षुण्ण राख्न सकियोस् भन्ने हेतुले नेपालको वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचलित कानूनहरूमा सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने र ती आधारहरू कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार यस आयोगको हुने व्यवस्था गरिएको छ। सोही व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको आधार यस आयोगबाट निर्धारण गरी प्रदेश सरकारहरू समक्ष सिफारिस गरिएको छ।

२. कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था

प्रदेश सरकारहरूले स्थानीय सरकारहरूलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान सम्बन्धी कानुनी र नीतिगत व्यवस्थाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

- नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) र धारा २५१ को उपधारा (१) को देहाय खण्ड (ग)।
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) को देहाय (ख) र दफा १६ को उपदफा (२)।
- अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा (३)।
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ को दफा १३।
- कोशी प्रदेशको प्रदेश नं. १ प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- मधेश प्रदेशको प्रदेश वित्तीय हस्तान्तरण व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- बागमती प्रदेशको प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- गण्डकी प्रदेशको प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- लुम्बिनी प्रदेशको प्रदेश नं. ५ प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- कर्णाली प्रदेश वित्तीय हस्तान्तरण (व्यवस्थापन) ऐन, २०७५ को दफा ५।
- सुदूरपश्चिम प्रदेशको वित्तीय हस्तान्तरण व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा ५।
- राष्ट्रिय सभा सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति, २०७९ ले वित्तीय सङ्घीयताका सम्बन्धमा नेपाल सरकार र सरोकारवाला निकायलाई देहायका सिफारिसहरू गरेको देखिन्छ।
- प्रदेशबाट स्थानीय तहलाई गरिने वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश बजेटको अनुपातमा बढाउँदै लै
- जाने विधिको परिपालना गर्ने।
- प्रदेशले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान पठाउँदा क्रियाकलापगत रूपमा नपठाई विषयगत रूपमा क्षेत्रगत शर्त, लक्ष्य र अपेक्षित उपलब्धी तोकेर एकमुष्ट पठाउने व्यवस्था गर्ने।
- नेपाल सरकारको सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्ययोजना, २०७९ मा सशर्त अनुदानका नाममा स-साना योजना तथा कार्यक्रम बाँडफाँट गर्ने प्रवृत्ति अन्त्य गराउने भनि उल्लेख गरिएको देखिन्छ।
- वि.सं. २०८० असारमा बसेको राष्ट्रिय समन्वय परिषद्ले कार्यविस्तृतीकरण परिमार्जन गरी तीनै तहको अधिकारमा स्पष्टता ल्याउने, तीन तहका सरकारबीच विकास आयोजनामा दोहोरोपना हटाउने र तादात्म्यता कायम गर्ने तथा तीनै तहबाट जाने अनुदानको शीर्षक, रकम र प्रकृति अध्ययन गरी दोहोरो अनुदान बन्द गर्ने भनि निर्णय गरेको छ।

३. अनुदानको तथ्याङ्कीय प्रवृत्ति विश्लेषण

३.१ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट र प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणका लागि विनियोजन गरिएको पछिल्ला ४ आर्थिक वर्षको कुल अनुदानको विवरण तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. १

प्रदेश सरकारको कुल बजेट र स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजित बजेटको प्रदेशगत विवरण
रकम रु. लाखमा

प्रदेश	आर्थिक वर्ष २०७८/७९			आर्थिक वर्ष २०७९/८०			आर्थिक वर्ष २०८०/८१			आर्थिक वर्ष २०८१/८२		
	कुल बजेट	अन्तर सरकारी वित्त	प्रतिशत (अन्तर सरकारी वित्त/ बजेट)	कुल बजेट	अन्तर सरकारी वित्त	प्रतिशत (अन्तर सरकारी वित्त/ बजेट)	कुल बजेट	अन्तर सरकारी वित्त	प्रतिशत (अन्तर सरकारी वित्त/ बजेट)	कुल बजेट	अन्तर सरकारी वित्त	प्रतिशत (अन्तर सरकारी वित्त/ बजेट)
कोशी	३२४६९२	३२२४२	९.९३	३९७३८३	३१५१५	७.९३	३६७४३५	३६६७३	९.९८	३५२७९३	४५८५०	१२.९९
मधेश	३३७९१४	३१६५०	९.३७	४६८८०९	२०६६०	४.४१	४४११४६	१८९२३	४.२८	४३८९२१	३०८१३	७.०२
बागमती	५७७२०९	७५०५६	१३.००	७०९३९२	८३५२७	११.७७	६२७०९०	७५७४७	१२.०७	६५५४०४	८३७००	१२.९६
गण्डकी	३००३९४	१९५००	६.४९	३५९०९०	२१११०	५.८८	३३४२७२	२१०५५	६.३०	३२९७८५	२०१००	६.०९
लुम्बिनी	४०९५९७	४८४२४	११.८२	४२६३५७	४८३१०	११.३३	४०४७९७	३५८९७	८.८७	३८९७००	३१४१३	८.०६
कर्णाली	३६५४६६	३४०००	९.३०	३२६१६२	४०१५७	१२.३१	३३३७९७	४८००४	१४.३८	३१४१००	४८३३५	१५.३८
सुदूरपश्चिम	३०३३९५	१७२४५	५.६८	३६७४६५	१३६४०	३.७१	२९२६५९	२३४७६	८.०२	३१६२९८	३३८१७	१०.६९

स्रोत: सम्बन्धित आ.व.का प्रदेश सरकारका बजेट वक्तव्य र अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा कर्णाली प्रदेशमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरण बजेट कुल बजेट विनियोजनको ९.३० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा १५.३८ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। त्यसैगरी कोशी प्रदेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरण बजेट कुल बजेट विनियोजन क्रमशः ९.९३, ५.६८ प्रतिशतबाट बढेर आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा क्रमशः १२.९९, १०.६९ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को कुल बजेटमा वित्तीय हस्तान्तरणको हिस्सा ११.८२ प्रतिशतबाट घटेर आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ८.०६ प्रतिशत मात्र रहेको र मधेश प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को कुल बजेटमा वित्तीय हस्तान्तरणको हिस्सा ९.३७ प्रतिशतबाट घटेर आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ७.०२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। अन्य प्रदेशमा अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरणको लागि विनियोजित बजेटको हिस्सा उल्लेख्य रूपमा परिवर्तन भएको देखिएन।

३.२ प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजित कुल बजेटसँग वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको प्रदेशगत विवरण र सोको विश्लेषण तल प्रस्तुत गरिएको छ।

३.२.१ कोशी प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजित कुल बजेटसँग वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको विवरण तालिका नं. २ मा प्रस्तुत गरी सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. २

कोशी प्रदेशको कुल वित्तीय हस्तान्तरण र वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	२८७४२	१००००	३४.७९	४६७२.५०	१६.२६
२०७८/७९	३२२४२	१००००	३१.०२	८५४९.७०	२६.४९
२०७९/८०	३१५१५	१००००	३१.७३	७९१४	२५.११
२०८०/८१	३६६७३.४५	१००००	२७.२७	१२४७२.१९	३४.०८
२०८१/८२	४५८५०	१००००	२१.८१	२०९५१	४५.६९

स्रोत: कोशी प्रदेश सरकारको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

माथिको तालिकाको विश्लेषण गर्दा कोशी प्रदेशको बजेटमा कुल अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण बढ्दै गएको र यस्तो हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण यथावत रहेतापनि हिस्सा कम हुँदै गएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा समानीकरण अनुदानको हिस्सा ३४.७९ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा घटेर २१.८१ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। तर आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा सशर्त अनुदानको हिस्सा १६.२६ प्रतिशत रहेकोमा बढेर आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा ४५.६९ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा सशर्त अनुदानको हिस्सा ४५.६९ प्रतिशत पुगनुले कोशी प्रदेशले वित्तीय समानीकरण अनुदान भन्दा पनि सशर्त अनुदानमा रुचि बढाउँदै लगेको पाइन्छ। यस्तो प्रवृत्ति वित्तीय सङ्घीयता अनुकूल हुने देखिँदैन। वित्तीय सङ्घीयताको सृष्टीकरणको लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश उल्लेखनीय मात्रामा वृद्धि गरिनुपर्दछ।

३.२.२ मधेश प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजित कुल बजेटसँग वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको विवरण तालिका नं. ३ मा प्रस्तुत गरी सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ३

मधेश प्रदेशको कुल वित्तीय हस्तान्तरण र वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	२८३६०	१००००	३५.२६	११२१०	३९.५३
२०७८/७९	३१६५०	१२०००	३७.९१	९१२५	२८.८३
२०७९/८०	२०६६०	१३२००	६३.८९	३३५	१.६२
२०८०/८१	१८९२३	११८०८	६२.४०	०.००	०.००
२०८१/८२	३०८१३	११८०८	३८.३२	१२२०५	३९.६०

स्रोत: मधेश प्रदेश सरकारको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा मधेश प्रदेशको बजेटमा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको परिणाम २०७७/७८ को तुलनामा आ.व. २०८१/८२ मा वृद्धि भएको देखिन्छ। ५ वर्षको तथ्याङ्क हेर्दा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको परिणाम घटबढ भएको देखिन्छ। वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा आ.व. २०७७/७८ मा ३५.२६ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८१/८२ मा ३८.३२ प्रतिशत देखिन्छ। अघिल्लो आ.व. २०८०/८१ को तुलनामा चालु आ.व.मा वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सामा २४.०८ प्रतिशत घटेको देखिन्छ। त्यस्तैगरी आ.व. २०७७/७८ मा सशर्त अनुदान ३९.५३ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८१/८२ मा ३९.६० प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। त्यसैगरी आ.व. २०८१/८२ मा मधेश प्रदेश सरकारले वित्तीय समानीकरण अनुदान भन्दा सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको परिमाण बढाएको देखिन्छ।

विगत वर्षको उपलब्ध तथ्यांक विश्लेषण गर्दा मधेश प्रदेशले सशर्त अनुदानलाई साघुरो पाउँदै आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कुल अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरणमा सशर्त अनुदानको हिस्सा १.६२ प्रतिशतमा सीमित गरेको देखिन्छ। साथै, मधेश सरकार, अर्थ मन्त्रालयको वेबसाइटमा रहेको अन्तरसरकारी तथा वित्तीय हस्तान्तरण २०८०/८१ मा उल्लेख भए अनुसार सशर्त अनुदानतर्फ शुन्य रकम राखिएको देखिन्छ। तर सोही मन्त्रालयको वेबसाइटमा आ.व. २०८०/८१ को प्रदेश सशर्त अनुदान कार्यविधि, २०८० को अनुसूची-१ बमोजिम योजना/कार्यक्रम पठाउने सम्बन्धी सूचना प्रकाशन गरेको देखिन्छ। यसबाट मधेश प्रदेश सरकारले प्रदेश सभामा पेश गरेको अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको विवरणमा सशर्त अनुदान शुन्य देखाउने तर सूचना जारी गरी स्थानीय सरकारमार्फत सशर्त अनुदानका लागि योजना तथा कार्यक्रम संकलन गर्न खोजेको देखिन्छ। सभाबाट पारित विनियोजन ऐन र बजेट प्रस्तावमा समावेश नगरी गैर बजेट विधिबाट

सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने कार्य नेपालको संविधान र वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचलित कानून विपरित हुने देखिन्छ। अतः बजेट प्रस्ताव र विनियोजन ऐन बमोजिम बाहेक गरिने कुनै पनि प्रकारको हस्तान्तरण नगर्न नगराउन प्रदेश सरकार र अन्य सरोकारवाला निकायहरू जिम्मेवार हुनुपर्ने देखिन्छ।

३.२.३ बागमती प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजित कुल बजेटसँग वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको विवरण तालिका नं. ४ मा प्रस्तुत गरी सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ४

बागमती प्रदेशको कुल वित्तीय हस्तान्तरण र वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	७२४३२	१२५००	१७.२६	३०६४६	४२.३१
२०७८/७९	७५०५६	१५०००	१९.९८	२६६३१	३५.४८
२०७९/८०	८३५२७	१७५००	२०.९५	२९८९४	३५.७९
२०८०/८१	७५७४६.९६	१६६२५	२१.९४	२८२४२.९६	३७.२८
२०८१/८२	८३७००	१६६००	१९.८३	३४३००	४०.९७

स्रोत: बागमती प्रदेश सरकारको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

माथि तालिकाको विश्लेषण गर्दा बागमती प्रदेशमा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको परिणाम क्रमश वृद्धि भएको देखिन्छ। वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण आ.व. २०७७/७८ मा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको १७.२६ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८१/८२ मा केहि वृद्धि भई १९.८३ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। सशर्त अनुदान यो अवधिमा ४२.३१ प्रतिशतबाट घटेर ४०.९७ प्रतिशत विनियोजन भएको देखिन्छ। यस प्रदेशले वित्तीय समानीकरण अनुदान भन्दा पनि सशर्त अनुदान समपूरक अनुदान र विशेष अनुदानमा रुचि बढाउँदै लगेको अवस्था छ। यस्तो प्रवृत्ति वित्तीय सङ्घीयता अनुकूल हुने देखिँदैन। अतः वित्तीय सङ्घीयताको सृष्टीकरणको लागि अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको अंश बढाउनुपर्ने र त्यस्तो हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश उल्लेखनीय मात्रामा वृद्धि गरिनुपर्दछ।

३.२.४ गण्डकी प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण र तालिका नं. ५ मा प्रस्तुत गरी सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ५

गण्डकी प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	२१४४०	१०५००	४८.९७	२७१०	१२.६४
२०७८/७९	१९५००	११०००	५६.४१	२२३५	११.४६
२०७९/८०	२१११०	११६००	५४.९५	१८१०	८.५७
२०८०/८१	२१०५५	११६००	५५.०९	२४४५	११.६१
२०८१/८२	२०१००	११६००	५७.७१	२४०	१.१९

स्रोत: गण्डकी प्रदेशको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा गण्डकी प्रदेशको बजेटमा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको हिस्सा आ.व. २०७८/७९ देखि घट्दै गएको देखिन्छ। आ.व. २०७७/७८ मा वित्तीय समानीकरण अनुदान बापत ४८.९७ प्रतिशत विनियोजन गर्ने गरी बजेट प्रस्ताव गरेको देखिन्छ भने आ.व. २०८१/८२ सम्ममा वित्तीय समानीकरण अनुदान वृद्धि भई ५७.७१ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ।

अर्कोतर्फ आ.व. २०८१/८२ मा सशर्त अनुदानको हिस्सा १.१९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ जुन आ.व. २०७७/७८ देखि हालसम्म विनियोजन भएको मध्ये सबैभन्दा न्यून हो। वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सामा वृद्धि देखिएता पनि सशर्त अनुदानमा भने न्यूनता आएको देखिन्छ। तुलनात्मक रूपमा गण्डकी प्रदेशमा सशर्त अनुदानको हिस्सा न्यून देखिए पनि उक्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा वस्तुनिष्ठ आधार लिनुपर्ने र एक अर्को तहको कार्यक्षेत्रमा हस्तक्षेप गर्न नहुने तर्फ सचेत हुनुपर्ने देखिन्छ।

३.२.५ लुम्बिनी प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण र तालिका नं. ६ मा प्रस्तुत गरि सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ६

लुम्बिनी प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	५१४०१	६०००	११.६७	२०४०१	३९.६९
२०७८/७९	४८४२४	७०००	१४.४६	१२८९९	२६.६४
२०७९/८०	४८३१०	८५००	१७.५९	११२६०	२३.३१
२०८०/८१	३५८९७	१००००	२७.८६	१११५७	३१.०८
२०८१/८२	३१४१३	९५००	३०.२४	११३८३	३६.२४

स्रोत: लुम्बिनी प्रदेशको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

तालिकाको विश्लेषण गर्दा लुम्बिनी प्रदेशको बजेटमा कुल वित्तीय हस्तान्तरणको हिस्सा क्रमश घट्दै गएको देखिन्छ। आ.व.२०७७/७८ मा कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको हिस्सा क्रमश: ११.६७, ३९.६९ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८१/८२ मा यस्तो हिस्सा क्रमश: ३०.२४, ३६.२४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। यस प्रदेशले वित्तीय समानीकरण अनुदान प्रतिशत क्रमश: बढाउँदै लगेको देखिन्छ भने सशर्त अनुदानको रकम क्रमश: कम गर्दै लगेकोमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ र आ.व.२०८१/८२ मा उल्लेख्य वृद्धि भएको देखिन्छ।

यसरी समानीकरण अनुदान भन्दा सशर्त अनुदान बढी दिने प्रवृत्ति वित्तीय संघीयता र समन्यायिकताको अनुकूल नरहेको देखिएकोले समानीकरण अनुदान बढाउने र सबै खाले सशर्त अनुदान घटाउने तर्फ प्रदेश सरकारहरु संवेदनशील र जवाफदेही बन्नपर्दछ।

३.२.६ कर्णाली प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण र तालिका नं. ७ मा प्रस्तुत गरि सोको विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ७

कर्णाली प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	२९९६५	८०००	२६.७०	६६००	२२.०३
२०७८/७९	३४०००	८०००	२३.५२	१३०००	३८.२३
२०७९/८०	४०१५७	८०००	१९.९२	२३९८७	५९.७३
२०८०/८१	४८००४.४	८०००	१६.६७	२८८२४.४	६०.०४
२०८१/८२	४८३३५	८०००	१६.५५	३०५५२	६३.२०

स्रोत: कर्णाली प्रदेशको सम्बन्धीत आ.व.को बजेट वक्तव्य

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा कर्णाली प्रदेशको कुल वित्तीय हस्तान्तरण क्रमश वृद्धि भएको देखिन्छ। वित्तीय समानीकरण अनुदान आर्थिक वर्ष २०७७/७८ देखि आर्थिक वर्ष २०८१/८२ सम्म प्रत्येक वर्ष रु. ८० करोड रुपैयाँ विनियोजन गर्दै आएको देखिन्छ। सोही अवधिमा सशर्त अनुदानको परिमाण रु. ६६ करोड रुपैयाँबाट बढाउँदै आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा रु. ३ अर्ब ५५ करोड पुऱ्याइएको छ। यसरी यस प्रदेशले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा वित्तीय समानीकरण अनुदानतर्फ समान रकम विनियोजन गर्दा सशर्त अनुदानतर्फ भने करिब ३ गुणा बढी हुने गरी ठूलो रकम विनियोजन गरेको देखिन्छ। निशर्त अनुदान भन्दा सशर्त अनुदान उच्च मात्रामा दिइएको कारणबाट स्थानीय सरकारको वित्तीय स्वायत्ततामा गम्भीर प्रहार गर्नुका साथै वित्तीय अन्तरमा झनै असन्तुलन हुने हुँदा अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरणमा सशर्त अनुदानको अनुपात कम गरी वित्तीय समानीकरण अनुदानको अनुपात बढाउँदै लैजानुपर्ने देखिन्छ।

३.२.७ सुदूरपश्चिम प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण र तालिका नं. ८ मा प्रस्तुत गरि सो को विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ८

सुदूरपश्चिम प्रदेशको वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको विवरण

रकम रु. लाखमा

आर्थिक वर्ष	कुल वित्तीय हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
२०७७/७८	२१३५०	६३००	२९.५१	५०	०.२३
२०७८/७९	१७२४५	७२४५	४२.०१	०	०.००
२०७९/८०	१३६४०	७६४०	५६.०१	०	०.००
२०८०/८१	२३४७५.७	८०६१.३५	३४.३४	४९४३.५०	२१.०६
२०८१/८२	३३८१७	८६००	२५.४३	१०२१७	३०.२१

स्रोत: सुदूरपश्चिम प्रदेशको सम्बन्धित आ.व.को बजेट वक्तव्य

तालिकाको विश्लेषण गर्दा सुदूरपश्चिम प्रदेशले कुल अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण क्रमशः घटाउँदै लगेकोमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि केही रकम बढाएर विनियोजन गरेको देखिन्छ। प्रदेशबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण सामान्य बढेको देखिए पनि सशर्त अनुदान बापत पछिल्ला दुई आर्थिक वर्षमा कुनै रकम विनियोजन गरेको देखिएन। तर आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा भने कुल वित्तीय हस्तान्तरणको २१ प्रतिशत सशर्त र चालु आ.व.मा ३०.२१ प्रतिशत अनुदानमा विनियोजन भएको देखिन्छ। यसरी निशर्त भन्दा सशर्त अनुदान उल्लेख्य बढाउँदै लैजाने प्रवृत्तिले सुदूरपश्चिम सरकार वित्तीय सङ्घीयता र समन्यायिकताको मर्मबाट विषयान्तर हुँदै गएकोले तत्काल सच्चिपर सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४. चालु आर्थिक वर्षको कार्यक्रमहरूको विश्लेषण

प्रदेश सरकारले विगतका वर्षहरूमा स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराएको सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा आयोगले गरेको सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था अध्ययन गर्न आयोगबाट सिफारिस गरिएको आधार खुल्ने गरी आ.व. २०७९/८०, २०८०/८१ र २०८१/८२ मा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गरिएका सशर्त अनुदान तर्फको विषयगत मन्त्रालय अनुसारको विनियोजित बजेट एवम् आयोजना तथा कार्यक्रम/क्रियाकलापको विवरण माग गरिएकोमा केही प्रदेश सरकारहरूबाट मात्रै विवरण प्राप्त भएको छ। प्राप्त विवरणको विश्लेषण गर्दा देहायको अवस्था रहेको देखियो।

१. आयोगको सुझाव अनुसार प्रदेश सरकारहरूबाट क्षेत्रगत लक्ष्य उद्देश्य, नतिजासूचक र शर्त मात्र तोकिएको एकमुष्ट सशर्त अनुदान हस्तान्तरण भएको देखिएन।

२. अधिकांश प्रदेश सरकारले सशर्त अनुदानका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू आयोगले तोकेको कुन आधार अन्तरगत हस्तान्तरण गरेको भन्ने व्यहोरा नखुलाई एकमुष्ट रूपमा एउटै आधार मात्र उल्लेख गरेको पाइएकोले आयोगले तोकेका आधार अवलम्बन नगरेको देखिन्छ।
३. केही प्रदेश सरकारले आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्दा आयोगले तोकेको आधार समेत नखुलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गरेको देखियो।
४. प्रदेश सरकारको अधिकारक्षेत्रको विषय स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन हुनुपर्ने आधार लिई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा उक्त कार्यक्रम कुन तहको अधिकारक्षेत्रको विषय हो भन्ने विश्लेषण भएको समेत देखिएन।
५. कार्यक्रमहरू छनौट गर्दा भौगोलिक सन्तुलन मिलेको तथा आर्थिक सामाजिक सूचकहरूको आधारमा प्राथमिकीकरण गरेको वा भएको देखिएन।

५. सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगले गरेको अध्ययन अनुसन्धान तथा विश्लेषण

सशर्त अनुदानको आधार तयार गर्ने क्रममा संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) ले मार्गदर्शन गरेबमोजिम आयोगले आवश्यक अध्ययन अनुसन्धानको कार्य गर्दै आएको छ। यस क्रममा सशर्त अनुदानको सैद्धान्तिक आधार एवम् नीतिगत व्यवस्थाको सूक्ष्म विश्लेषण गर्नुका साथै हालसम्मको कार्यान्वयनको अवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई समेत सँगै राखेर विश्लेषण तथा अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ। सङ्घीय शासन प्रणालीमा वित्तीय सङ्घीयता र सशर्त अनुदानको भूमिका सम्बन्धमा विषय विज्ञहरूसँग अन्तर्क्रियाको माध्यमबाट राय परामर्श लिईएको छ। सशर्त अनुदान वितरण सम्बन्धमा आयोगले विगतमा सिफारिस गरेका आधारहरू र सोको कार्यान्वयन अवस्था समेतलाई हेरेर तिनको औचित्य र प्रभावकारिता परीक्षण गरिएको छ। साथै, यस सम्बन्धमा बाह्य विज्ञमार्फत् स्वतन्त्र अध्ययन/अनुसन्धान गराएर समेत आयोगले पृष्ठपोषण प्राप्त गरेको छ। सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगले गरेको अध्ययन अनुसन्धान तथा सरोकारवाला निकायहरूसँग गरेको अन्तरक्रियाको क्रममा सहभागीहरूबाट औल्याइएको विद्यमान अवस्था र सुधारका लागि प्राप्त सुझावको संक्षिप्त विवरण देहायबमोजिम रहेको छ।

५.१ प्राप्त सुझावहरू

चालु आ.व. तथा विगत आ.व.मा गरिएका छलफल, अन्तरक्रिया तथा अन्य माध्यमबाट आयोगमा प्राप्त हुन आएका सुझावहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

५.१.१ नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

१. सशर्त अनुदानको रकम क्षेत्रगत उपलब्धिहरू तोकी एकमुष्ट उपलब्ध गराउने,
२. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट एउटै वा उस्तै प्रकृतिका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू सँगसँगै सञ्चालन गर्ने अवस्थाको अन्त्य गर्नुपर्ने,

३. मन्त्रालगत बजेट सूचना प्रणाली (LMBIS) मा बजेट प्रविष्टि गर्दा आयोगले सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानका आधारहरू खुलाउनुपर्ने,
४. प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा समायोजन भई गएका कर्मचारीहरूको तलब भत्ता लगायतका सुविधाहरू वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट पठाउने,
५. सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा आयोजना नतोकी नतिजासँग आबद्ध गर्ने।

५.१.२ प्रदेश सरकारका मन्त्रालयसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझाव:

१. सशर्त अनुदानमा सञ्चालन हुने आयोजना प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको प्राथमिकतामा आधारित हुनुपर्ने,
२. सबै किसिमका अनुदानहरूको बजेट सीमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले निर्धारित समयभित्र पाउनुपर्ने,
३. आयोजना बैंकमा सूचीकृत मध्येबाट संभाव्य आयोजना छनौट गरी सशर्त अनुदान परिचालन गर्नुपर्ने,
४. सरकारका तहहरू बीचको अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरणलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउनुपर्ने,
५. टुक्रे कार्यक्रम र आयोजना नियन्त्रण गरी आयोजना कार्यान्वयनलाई नतिजामुखी बनाउने,
६. सशर्त अनुदानको न्यूनतम र अधिकतम सीमा तोकी प्रगति सूचकको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,
७. प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको खर्चको आवश्यकता, पूर्वाधारको अवस्था, आन्तरिक स्रोतको उपलब्धता तथा कार्यान्वयन क्षमताको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,
८. नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानका आधार र सुझावहरू पूर्ण रूपमा पालना गर्नुपर्ने,
९. नेपाल सरकारले सङ्घीय बजेटको अर्धवार्षिक समीक्षा मार्फत प्रदेशसभाबाट पारित बजेटमा समावेश भएका सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरू फिर्ता लिएको कारणले प्रदेश सरकारको स्वयात्तताको प्रतिकूल असर पर्ने हुँदा आगामी दिनमा त्यस्तो अवस्था आउन नदिने।

५.१.३ स्थानीय सरकारसँगको छलफल एवम् अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझाव:

१. संघ तथा प्रदेश सरकारबाट आयोजना तथा कार्यक्रम पहिचान, विकास र छनौट गर्दा स्थानीय सरकारसँग परामर्श र समन्वय नगरिएको तथा अति नै न्यून रकमका कार्यक्रमहरू समेत सशर्त अनुदानको रूपमा हस्तान्तरण हुने गरेको कारणबाट एकातर्फ स्थानीय सरकारहरूको वित्तीय स्वायत्ततामा असर परेको तथा अर्को तर्फ ती कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन प्रभावकारी हुन नसकेकोले सोही बमोजिम सुधार गर्नुपर्ने,
२. नेपाल सरकारबाट स्वीकृति लिइ अध्ययन विदा, सुत्केरी विदामा बसेका स्थायी कर्मचारीको स्थानमा राखिएका अस्थायी कर्मचारीको तलब भत्ता सशर्त अनुदानबाट उपलब्ध गराइदिनु पर्ने,
३. आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर सशर्त अनुदानको कार्यक्रममा बजेट विनियोजन हुँदा सोको कार्यान्वयन गर्न तथा गुणस्तर कायम गर्न कठिनाई परेकोले सुरु विनियोजनमा नै सबै रकम समावेश गर्ने,
४. कार्यक्षेत्र, लक्ष्य र उद्देश्यमात्र तोकी एकमुष्ट सशर्त अनुदान हस्तान्तरण हुने र स्थानीय सरकारले योजना तथा बजेट निर्माणको अधिकारको उपभोग गर्ने व्यवस्था मिलाइनुपर्ने,

५. कतिपय स्थानीय सरकारमा दरबन्दीको २० प्रतिशत पनि कर्मचारी पदपूर्ति नहुँदा सशर्त अनुदान कार्यान्वयन लगायत समग्र कार्यसम्पादनमा बाधा परेकोले सोको सम्बोधन हुनुपर्ने,
६. नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू स्थानीय सरकारको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुकूलको हुनुपर्ने,
७. विनियोजन भएका सशर्त अनुदान अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू आर्थिक वर्षको बीचमा खोसिने वा कटौतीमा पर्ने गरेको कारणले भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा अनुदानको कमजोर अनुमानयोग्यता हुनुका साथै राहत तथा पुनःनिर्माणको काममा बाधा परेको तर्फ नेपाल सरकार गम्भीर हुनुपर्ने,
८. संविधानतः स्थानीय सरकारको एकल अधिकार भित्रको विषय र आन्तरिक स्रोत विनियोजन मार्फत् आयोजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिरहेको क्षेत्रमा पनि सशर्त अनुदान प्राप्त हुँदा आयोजना वा कार्यक्रममा दोहोरोपना/तेहोरोपना हुन गई उपलब्ध स्रोतसाधनको सन्तुलित वितरण र मितव्ययीपूर्ण उपयोगमा चुनौती सिर्जना भएको हुँदा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने क्षेत्र, आधार र मानदण्ड स्पष्ट हुनुपर्ने र सोका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले क्षेत्रगत र रकमगत रूपमा गर्न पाउने आयोजना तथा कार्यक्रमको स्पष्ट सीमा तोक्ने गरी सङ्घीय कानूनमा व्यवस्था हुनुपर्ने,
९. सशर्त अनुदान अन्तर्गत सुरु भएका तर सम्बन्धित आर्थिक वर्ष भित्र कार्यसम्पन्न हुन नसकेका कार्यक्रमहरूमा अर्को वर्ष बजेट विनियोजन नहुँदा कार्यक्रम नै अलपत्र हुने गरेको कारणले कार्यान्वयन योग्यताका आधारमा मात्र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण हुनुपर्ने,
१०. सशर्त अनुदानको तुलनामा समानीकरण अनुदान कम हुँदै गएको, पालिकाले माग गरेको कार्यक्रममा अनुदान प्राप्त नभएको र माग नै नगरेको कार्यक्रममा अनुदान आउने गरेको लगायतका कारणले कार्यान्वयनमा कठिनाई भएकोले समग्र अनुदानमा वित्तीय समानीकरणको हिस्सा बढी र सशर्तको हिस्सा कम गर्दै आवश्यक विषयमा मात्र अनुदान हस्तान्तरण हुनुपर्ने,
११. स्थानीय सरकारमा उपलब्ध जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमताभन्दा बाहिरका कार्यक्रममा समेत सशर्त अनुदान प्राप्त हुने गरेबाट त्यस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसकी स्थानीय सरकारको कार्य प्रगतिको अवस्था कमजोर देखिन गएको हुँदा क्षमता विकासमा जोड दिनुपर्ने,
१२. स्थानीय सरकारहरूमा शिक्षा र स्वास्थ्य तर्फ कर्मचारी न्युनता अधिक रहेकोले सङ्घीय सरकारले अनुदानको रकम बढाउनुपर्ने,
१३. केही गाउँपालिकामा सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरूमा दोहोरोपना रहेको र समुदाय केन्द्रित भन्दापनि व्यक्ति तोकेर अनुदान हस्तान्तरण गरिदा कार्यान्वयनमा समस्या भएकोले उक्त प्रवृत्ति हटाउनुपर्ने।

६. आर्थिक वर्ष २०८२/८३ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारहरूलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि सिफारिस गरिएको आधारहरू

नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानूनमा भएका व्यवस्था र तोकिएका आधारहरूलाई दृष्टिगत गर्दै मुख्यतया प्रादेशिक रूपमा राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने, राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक मानक

स्थापित गर्ने वा सोको सुनिश्चितता गर्ने र स्थानीय सरकारमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने विषयहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिई आयोगद्वारा गरिएको अध्ययन अनुसन्धान समेतका आधारमा नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) तथा सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) बमोजिम आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को लागि प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा देहायका आधारहरू निर्धारण गरी प्रदेश सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको छः

१. **प्रदेश सरकारको अधिकारको सूची भित्रका कुनै विषय वा कार्यक्रम र आयोजना स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था:** नेपालको संविधानको अनुसूची-६ बमोजिम प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका कुनै विषय सम्बन्धी आयोजना वा कार्यक्रम कुनै स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउँदा लागतका दृष्टिले मितव्ययी, सेवा प्रवाहका दृष्टिले प्रभावकारी एवम् व्यवस्थापनका हिसाबले सान्दर्भिक र दीगो हुने देखिएमा अधिकारक्षेत्रको अतिक्रमण र दोहोरोपना नहुने गरी प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई त्यस्तो आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।
२. **प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रमलाई स्थानीय सरकारमार्फत् कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था:** नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले जारी गरेको सम्बन्धित सरकारको कार्यक्षेत्र भित्रको राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने क्रममा मूलतः प्रदेश सरकारको कार्य जिम्मेवारीमा रहेको कुनै आयोजना वा कार्यक्रम स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउँदा लागतका दृष्टिले मितव्ययी, सेवा प्रवाहका दृष्टिले प्रभावकारी एवम् व्यवस्थापनका हिसाबले सान्दर्भिक र दीगो हुने देखिएमा अधिकारक्षेत्रको अतिक्रमण र दोहोरोपना नहुने गरी प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई त्यस्तो आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।
३. **स्थानीय सरकारमा प्रादेशिक मानक स्थापना वा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था:** नागरिकका मौलिक हकको कार्यान्वयन तथा राज्यको तर्फबाट आम नागरिकलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने आधारभूत सेवा सुविधा र प्रदेश सरकारको कार्यक्षेत्रको सम्बन्धमा प्रदेश सरकारबाट तय भएका न्यूनतम प्रादेशिक मानकलाई स्थानीय सरकारको उपलब्ध वित्तीय स्रोतबाट कार्यान्वयन वा स्थापित गराउन नसकिने अध्ययन विश्लेषणबाट देखिन आएमा त्यस्ता प्रादेशिक मानकको सम्बन्धित तहमा कार्यान्वयन/स्थापित गराउन प्रदेश सरकारले सम्बन्धित स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।
४. **सन्तुलित विकासका निमित्त आवश्यक रणनीतिक महत्वका परियोजनाहरू:** कुनै स्थानीय सरकार आर्थिक, सामाजिक तथा पूर्वाधार विकासको राष्ट्रिय र प्रादेशिक औषत स्तरभन्दा सारभूत रूपमा पछाडि रहेको तर अन्य वित्तीय स्रोत र कार्यक्रमबाट सोको सम्बोधन हुन नसक्ने अवस्था रहेको र त्यस्तो निश्चित विषय क्षेत्रलाई सम्बोधन गरी तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्ने खालका रणनीतिक महत्वका आयोजना वा कार्यक्रम स्थानीय सरकारबाट सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिएमा लक्ष्य र नतिजा सूचक समेत किटान गरी प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

५. **एकमुष्ट अनुदान हस्तान्तरण गर्ने:** प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गर्ने सशर्त अनुदानको लागि निश्चित आयोजना वा कार्यक्रम नतोकी हासिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचक र क्षेत्र तोकी एकमुष्ट रकम विनियोजन गर्ने र आयोजना/कार्यक्रमको छनौट सम्बन्धित स्थानीय सरकारले नै गर्ने गरी प्रदेश सरकारले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।
६. **मानव विकास सूचकाङ्कको अवस्था:** मानव विकास सूचकाङ्कले स्थानीय सरकारहरूमा बसोबास गर्ने मानिसको शिक्षा, स्वास्थ्य र आयको मापन गर्दछ। जुन स्थानीय सरकारहरूको मानव विकास सूचकाङ्क कम छ, त्यस स्थानीय सरकारहरूले आफ्नो क्षेत्रका जनताको जीवनस्तर उकास्नका लागि अतिरिक्त प्रयास गर्नुपर्ने हुन्छ, सोका लागि स्वभाविक रूपमा अतिरिक्त खर्चको आवश्यकता हुन्छ। सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको आवश्यकता पहिचान गर्दा सम्बन्धित तहको मानव विकासको अवस्था विश्लेषण गर्नुपर्दछ।
७. **आर्थिक सामाजिक असमानताको अवस्था:** आर्थिक सामाजिक असमानता सूचकाङ्क को अध्ययन र विश्लेषण गरी असमानता बढी रहेको तहमा उक्त असमानता न्यूनीकरण गरी कम्तिमा राष्ट्रिय औषत स्तरमा पुर्याउनका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ। आर्थिक सामाजिक असमानताको अवस्था उच्च रहेका स्थानीय सरकारहरूले विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन थप खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। स्थानीय सरकारहरूमा रहेको आर्थिक, सामाजिक असमानता मापन गर्नका लागि आर्थिक, सामाजिक असमानता सूचकाङ्क जस्तै लैंगिक असमानता, बहुआयामिक गरिबी लगायतको अध्ययन र विश्लेषण गर्नुपर्दछ।
८. **पूर्वाधार विकासको अवस्था:** प्रदेश सरकारले पूर्वाधार विकासका कार्यक्रममा सशर्त अनुदान सिफारिस गर्दा स्थानीय सरकारहरूको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकतालाई आधार लिनुपर्ने छ। स्थानीय सरकारहरूको पूर्वाधार विकासको अवस्थाले सो स्थानीय सरकारहरूको विकासको अवस्था निर्धारण गर्ने आधार दिन्छ। पूर्वाधार विकासको अवस्था कमजोर भएका स्थानीय सरकारहरूले जनतालाई संविधानले मार्गदर्शन गरे अनुसारका सेवा सुविधा प्रदान गर्न अतिरिक्त खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ, जसले गर्दा सेवाको लागत वृद्धि गराउँदछ। साथै भौगोलिक अवस्थिति र विकासको अवस्था समेतका आधारमा पूर्वाधार विकासको लागतमा समेत विविधता रहन्छ। प्रदेश सरकारले देहायका पूर्वाधार विकासका सूचकहरूका साथै अन्य उपयुक्त सूचकहरूको अध्ययन विश्लेषण गरेर अत्यावश्यक र प्राथमिकताप्राप्त कार्यका लागि मात्र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ।
९. **सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच):** सडक सञ्जालको पहुँचले स्थानीय सरकारहरूको विकासलाई प्रभावित गर्नुका साथै उनीहरूले प्रवाह गर्नुपर्ने सेवा प्रवाहको लागतमा असर पार्दछ। सार्वजनिक सेवा वितरणलाई प्रभावकारी बनाउन र आम सर्वसाधारण जनतालाई सुगम तथा सहज ढङ्गले सेवा प्रवाह गर्नका लागि पनि सडकको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ। न्यूनतम सडकको पहुँच, सडकको गुणस्तर र घनत्व समेतका आधारमा विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ।

१०. **विद्युतको सुविधा (विद्युतमा पहुँच):** विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वधारको रूपमा रहेको उर्जा वा विद्युतको सुविधाले स्थानीय सरकारहरूको आर्थिक विकासमा बहु-आयामिक भूमिका खेल्दछ। जुन स्थानीय सरकारहरूमा विद्युत सुविधाको पहुँच कमजोर रहेको छ, त्यसका लागि थप आर्थिक व्ययभार आवश्यक पर्दछ। विद्युतमा पहुँच, प्रतिव्यक्ति विद्युत खपत, स्वच्छ र नवीकरणीय उर्जा खपतमा गरेको प्रयास समेतका आधारमा विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ।

११. **सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच):** जुन स्थानीय सरकारहरूको सूचना प्रविधिको पहुँचको अवस्था कमजोर छ, त्यस्ता स्थानीय सरकारहरूले सूचना प्रविधिको पहुँच स्तर माथि उकास्न यथोचित लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। यसले स्थानीय सरकारहरूको आर्थिक व्ययभार बढाउने गर्दछ। स्थानीय सरकारमा उपलब्ध आमसंचार, डिजिटल संचार, इन्टरनेट सुविधा लगायतका सूचकहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ।

१२. **खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच):** नागरिकको जीवनको संरक्षण र स्वस्थता प्रवर्द्धनका लागि प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ। स्थानीय सरकारहरूमा खानेपानी सुविधाको पहुँच बढाउन थप आर्थिक स्रोतको आवश्यकता पर्दछ। सम्बन्धित तहमा न्यूनतम तथा सुरक्षित खानेपानी उपलब्धताको अवस्था, विगतमा गरिएको लगानी र उपलब्धि, खानेपानी पूर्वाधार लागतमा रहेको फरकपना र सोको दिगो व्यवस्थापन एवम् संरक्षणमा सम्बन्धित तहको सरकार तथा नागरिकको जिम्मेवारी समेतलाई विश्लेषण गरी सुरक्षित रूपमा खानेपानीको पूर्वाधार विकास र सेवाप्रवाह सुनिश्चित हुनेगरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ।

१३. **सरसफाइको अवस्था:** नेपालको संविधानले नै प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। सरसफाइको अवस्था कमजोर रहेको स्थानीय सरकारहरूले सो सुविधा वृद्धि गर्नका लागि थप लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। स्थानीय सरकारहरूमा हाल रहेका शौचालयहरूको उपलब्धता, ढल निकास, फोहोरमैला संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र, धुँवा धुलो निवारणमा गरेको प्रयास र प्रदूषणको अवस्था समेतको अध्ययन विश्लेषण गरी सरसफाइ प्रवर्द्धनमा सकारात्मक भूमिका खेलेका तर स्रोत अभाव रहेका स्थानीय सरकारहरूलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ।

१४. **राजस्वको अवस्था:** प्रदेश सरकारले सशर्त अनुदान सिफारिस गर्दा स्थानीय सरकारहरूको राजस्वको अवस्था, विगतमा राजस्व संकलनमा गरेको प्रयास र उठाउन सक्ने क्षमतालाई आधार लिनुपर्ने हुन्छ। राजस्व क्षमता कम भएको तर राजस्व संकलनमा उल्लेख्य प्रयास गरेको स्थानीय सरकारलाई तोकिएको क्षेत्र र कार्यमा खर्च गरी निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्ने शर्तमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ।

१५. **खर्चको आवश्यकता र राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता:** प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा स्थानीय सरकारहरूको राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता र खर्चको

आवश्यकतालाई समेत आधार लिनुपर्ने हुन्छ। सोका लागि प्रत्येक प्रत्येक स्थानीय सरकारहरूको खर्चको आवश्यकताका अतिरिक्त राजस्वको क्षमता समेत निर्धारण गरी वित्तीय अन्तर (Fiscal Gap) यकीन गर्नुपर्दछ। वित्तीय अन्तर बढी रहेको स्थानीय सरकारलाई उक्त वित्तीय अन्तर कम हुने गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ। साथै सशर्त, सम्पूरक र विशेष अनुदानले वित्तीय अन्तरमा नकारात्मक प्रभाव नपर्नेगरी समन्यायिक हिसाबले हस्तान्तरणको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ। यसका लागि नेपाल सरकारले तीनवटै तहका सरकारको संलग्नता/सहमतिमा नेपालको संविधान अनुसारको कार्यजिम्मेवारी थप स्पष्ट पार्ने र तीन वटै तहका सरकारबाट नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवा, उपलब्ध गराउने सुविधा र पूर्वाधारको न्यूनतम मापदण्ड अनिवार्य रूपमा निर्धारण गर्नुपर्दछ।

१६. **कार्यसम्पादन मूल्यांकनको अवस्था विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने:** राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (२) को व्यवस्था बमोजिम प्रदेश सरकारले सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपूर्व स्थानीय सरकारहरूको कार्यसम्पादनको अवस्था यकीन गर्नुपर्दछ। यसका लागि नेपालको संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक र राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको कार्यान्वयनमा सम्बन्धित तहले गरेको लगानी र उपलब्धिको अवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरूको नेपाल सरकार पक्ष राष्ट्र भई सिर्जित दायित्व पालनामा प्राप्त उपलब्धिको अवस्था, नेपालको राष्ट्रिय नीति र कानूनले निर्दिष्ट गरेको उद्देश्य र गन्तव्य प्राप्तिसमा सम्बन्धित सरकारहरूले खेलेको भूमिका र प्रगति, गत आर्थिक वर्ष सम्मका लागि तोकिएको दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिसमा गरिएको लगानी र प्राप्त उपलब्धिको अवस्था, आगामी आर्थिक वर्षहरूमा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिसका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू र सोका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतको विश्लेषण, सम्बन्धित तहको आवधिक योजना तथा नीति कार्यान्वयनमा भएको प्रगति, आ.व. २०८२/८३ को लागि नेपाल सरकारबाट स्थानीय सरकारहरूलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण सिफारिस गर्दा आयोगले उपयोग गरेको कार्यसम्पादन मूल्यांकनका सूचकहरू लगायतका कार्यसम्पादन सम्बन्धी आगत र निर्गत (Input and Output based indicators) तहका सूचकहरूको विकास र विश्लेषण गरी सोही आधारमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्नेछ।
१७. **विशेष अवस्था:** स्थानीय सरकारहरूको क्षेत्रभित्र गम्भीर किसिमका भूकम्प, बाढी, पहिरो, महामारी, आगलागी जस्ता प्राकृतिक विपद आइपरेको, सुख्खा क्षेत्र अधिक भएको, अन्तर्राष्ट्रिय सीमानाले छोएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र भित्र परेको, लामो समयदेखि फोहोरमैला वा प्रदुषण वा उच्च जोखिमबाट गुज्रिरहेको तथा दुर्गम एवम् पिछडिएको क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण गरी जोखिम न्यूनीकरण, जीवनयापन सहजीकरण तथा पूर्वाधारको पूनः निर्माण वा विकासका कार्यमा खर्च गर्ने गरी प्रदेश सरकारले माग र आवश्यकताका आधारमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ।
१८. गरिवी घटाउने, खाद्यान्न उत्पादन बढाउने, कुपोषण घटाउने, मातृ तथा बाल मृत्यु दर घटाउने, माध्यमिक तहमा विद्यार्थी भर्नादर बढाउने, लैंगिक असमानता घटाउने, खानेपानीको पहुँच बढाउने, उर्जाको खपत

बढाउने, सडक घनत्व बढाउने, बेरोजगारी दर घटाउने र सुरक्षित आवासमा बस्ने नागरीकको संख्या बढाउने जस्ता प्रतिवद्धताहरु पूरा गर्न आवश्यक आयोजना तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालनका लागि त्यस्ता क्षेत्रगत लक्ष्यमा राष्ट्रिय औसत भन्दा कमजोर रहेका प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्राथमिकता दिई शसर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।

१९. आर्थिक दायीत्व सृजना भएको बहुवर्षीय ठेक्का सम्झौता भएका, निर्माण सम्पन्न नहुँदै हस्तान्तरण भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता साथ सम्पन्न गर्ने गरी शसर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।
२०. अतिकम विकसित देशबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति भए पछि नेपालको नीजि क्षेत्रलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिष्पर्धा गर्न सक्षम बनाउन तुलनात्मक लाभ भएका बस्तुहरुको उत्पादन गर्न उत्पादित बस्तुको बजारीकरण गर्न र अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारका लागि प्रदेश तहमा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्न शसर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।
२१. नेपालको संविधानको अनुसूची ७ (संघ र प्रदेशको साझा अधिकार) र अनुसूची ९ (संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार)को कार्यान्वयन प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट गर्दा बढी प्रभावकारी हुने देखिएका बिषय क्षेत्रहरुमा शसर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।